

शिवसूत्र-विमर्श

काश्मीर शैवदर्शन के आद्य-आचार्य श्री वसुगुप्त के
शिवसूत्रों की नवीनतम हिन्दी व्याख्या

आशीर्वाद

शैवाचार्य श्रीस्वामी लक्ष्मणजू

व्याख्याकार

जानकीनाथ कौल 'कमल'

मोतीलाल बनारसीदास

दिल्ली, मुम्बई, चेन्नई, कोलकाता, बंगलौर,
वाराणसी, पुणे, पटना

शिवसूत्र

प्रथम विकास

सूत्र	पृष्ठ
१. चैतन्यमात्मा ।	१
२. ज्ञानं बन्धः ।	२
३. योनिवर्गः कलाशरीरम् ।	३
४. ज्ञानाधिष्ठानं मातृका ।	३
५. उद्यमो भैरवः ।	३
६. शक्तिचक्रसंधाने विश्वसंहारः ।	५
७. जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तभेदे तुर्याभोगसंभवः ।	५
८. ज्ञानं जाग्रत् ।	६
९. स्वप्नो विकल्पाः ।	६
१०. अविवेको मायासौषुप्तम् ।	६
११. त्रितयभोक्ता वीरेशः ।	७
१२. विस्मयो योगभूमिकाः ।	७
१३. इच्छाशक्तिरुमा कुमारी ।	८
१४. दृश्यं शरीरम् ।	८
१५. हृदये चित्तसंघट्टादिदृश्यस्वापदर्शनम् ।	९
१६. शुद्धतत्त्वसंधानाद्वाग्जुशक्तिः ।	१०
१७. वितर्क आत्मज्ञानम् ।	११
१८. लोकानन्दः समाधिमुखम् ।	११
१९. शक्तिसंधाने शरीरोत्पत्तिः ।	११
२०. भूतसंधान-भूतपृथक्त्व-विश्वसंघट्टाः ।	१२
२१. शुद्धविद्योदयाच्चक्रेशत्वसिद्धिः ।	१३
२२. महाह्रदानुसंधानान्मन्त्रवीर्यानुभावः ।	१३

द्वितीय विकास

१. चित्तं मन्त्रः ।	१४
२. प्रयत्नः साधकः ।	१४
३. विद्याशरीरसत्ता मन्त्ररहस्यम् ।	१५
४. गर्भे चित्तविकासोऽविशिष्टविद्यास्वप्नः ।	१७

सूत्र	पृष्ठ
५. विद्यासमुत्थाने स्वाभाविके खेचरी शिवावस्था ।	१८
६. गुरुपायः ।	२०
७. मातृकाचक्रसंबोधः ।	२०
८. शरीरं हविः ।	२१
९. ज्ञानमन्नम् ।	२२
१०. विद्यासंहारे तदुत्थस्वप्नदर्शनम् ।	२३

तृतीय विकास

१. आत्मा चित्तम् ।	२४
२. ज्ञानं बन्धः ।	२५
३. कलादीनां तत्त्वानामविवेको माया ।	२५
४. शरीरे संहारः कलानाम् ।	२७
५. नाडीसंहार-भूतजय-भूतकैवल्य-भूतपृथक्त्वानि ।	२९
६. मोहावरणात् सिद्धिः ।	३१
७. मोहजयादनन्ताभोगात् सहजविद्याजयः ।	३३
८. जाग्रत् द्वितीयकरः ।	३४
९. नर्तक आत्मा ।	३४
१०. रज्जोऽन्तरात्मा ।	३५
११. प्रेक्षकाणीन्दियाणि ।	३५
१२. धीवशात् सत्त्वसिद्धिः ।	३५
१३. सिद्धः स्वतन्त्रभावः ।	३६
१४. यथा तत्र तथान्यत्र	३७
१५. बीजावधानम् ।	३७
१६. आसनस्थः सुखं हृदे निमज्जति ।	३८
१७. स्वमात्रानिर्माणमापादयति ।	३९
१८. विद्याऽविनाशे जन्मविनाशः ।	३९
१९. कवर्गादिषु माहेश्वर्याद्याः पशुमातरः ।	४०
२०. त्रिषु चतुर्थं तैलवदासेष्यम् ।	४०
२१. मग्नः स्वचित्तेन प्रविशेत् ।	४१
२२. प्राणसमाचारे समदर्शनम् ।	४२
२३. मध्येऽवरप्रसवः ।	४२
२४. मात्रास्वप्रत्ययसंधाने नष्टस्य पुनरुत्थानम् ।	४३
२५. शिवतुल्यो जायते ।	४६
२६. शरीरवृत्तिर्व्रतम् ।	४७

सूत्र	पृष्ठ
२७. कथा जपः	४९
२८. दानमात्मज्ञानम् ।	५०
२९. योऽविवस्थो ज्ञाहेतुश्च ।	५०
३०. स्वशक्तिप्रचयोऽस्य विश्वम् ।	५१
३१. स्थितिलयो ।	५२
३२. तत्प्रवृत्तावप्यनिरासः संवेत्तृभावात् ।	५३
३३. सुखदुःखयोर्बहिर्मननम् ।	५४
३४. तद्विमुक्तस्तु केवली ।	५६
३५. मोहप्रतिसंहतस्तु कर्मात्मा ।	५६
३६. भेदतिरस्कारे सगन्तिरकर्मत्वम् ।	५७
३७. करणशक्तिः स्वतोऽनुभवात् ।	५८
३८. त्रिपदाद्यनुप्राणनम् ।	५९
३९. चित्तस्थितिवच्छरोरकरणबाह्येषु ।	६०
४०. अभिलाषाद्विर्गतिः संवाह्यस्य ।	६५
४१. तदारूढप्रमितेस्तत्क्षयाज्जीवसंक्षयः ।	६६
४२. भूतकञ्चुकोतदा विमुक्तो भूयः पतिसमः परः ।	६७
४३. नैसर्गिकः प्राणसंबन्धः ।	६८
४४. नासिकान्तर्मध्यसंयमात् किमत्र सव्यापसव्यसौषुम्नेषु ।	६९
४५. भूयः स्यात् प्रतिमीलनम् ।	७०